Israël na Gaza.
(3) Gaza als keerpunt voor joden én christenen?

Lezing

De HEER zei tegen Abram: ‘Trek weg uit je land, verlaat je familie, verlaat ook je naaste verwanten, en ga naar het land dat Ik je zal wijzen. Ik zal je tot een groot volk maken, Ik zal je zegenen, je naam veel aanzien geven, een bron van zegen zul je zijn. Ik zal zegenen wie jou zegenen, wie jou vervloekt, zal Ik vervloeken. In jou zullen alle volken op aarde gezegend worden.’ Abram trok weg uit Charan, zoals de HEER hem had opgedragen, en Lot, de zoon van zijn broer, ging met hem mee. Abram was toen vijfenzeventig jaar. Hij nam zijn vrouw Sarai mee en alle bezittingen die ze hadden verworven en de slaven en slavinnen die ze in Charan hadden verkregen. Zo gingen ze op weg naar Kanaän. Toen ze daar waren aangekomen, trok Abram het land door tot aan de eik van More, bij Sichem. In die tijd werd het land bewoond door de Kanaänieten. Maar de HEER verscheen aan Abram en zei: ‘Ik zal dit land aan jouw nakomelingen geven.’ Toen bouwde Abram op die plaats een altaar voor de HEER, die aan hem verschenen was. Daarvandaan trok hij naar het bergland dat oostelijk van Betel ligt, en ergens ten oosten van Betel en ten westen van Ai sloeg hij zijn tent op. Hij bouwde er een altaar voor de HEER en riep er zijn naam aan. Steeds verder reisde Abram, in de richting van de Negev.

Gen 12,1-9 (NBV21)

Overweging

Beste vrienden,

Deze overweging heeft zijn oorsprong in het vervelende gevoel dat ik kreeg bij het lezen van heel wat reacties vanuit Joodse zijde op de noodlottige terreuraanval van Hamas op 7 oktober 2023. Uiteraard had ik begrip voor de sterke gevoelens van immens verdriet en grote woede, voor de diepe verontwaardiging en pijnlijke frustratie, en zelfs de roep om vergelding. Kortom: de collectieve wonde van de Holocaust opnieuw opengereten…

Maar tegelijkertijd stoorde mij in vele reacties het ontbreken van enige verwijzing naar de moeilijke toestand in Gaza of de bredere historische context van het conflict tussen Joden en Palestijnen Het woord Palestijn werd vaak zelfs niet eens uitgesproken. Ik bespeurde een soort arrogantie in de evidentie waarmee men zich opstelde als alleen maar slachtoffer, een vorm van hooghartigheid in de manier waarop men het eigen aandeel in het conflict verzweeg, een mate van intellectuele oneerlijkheid in het gemak waarmee men rondstrooide met beschuldigingen van antisemitisme.

We kennen ondertussen de onthutsende schaal die de vergelding heeft aangenomen. De genadeloosheid van het geweld, het volkomen disproportionele karakter van de wraak, een compleet gebrek aan mededogen met het lot van de Palestijnen, al was het maar de moeders en hun kinderen… Dit alles riep bij mij de vraag op hoe het mogelijk is dat een volk dat slachtoffer is geweest van misschien wel de grootste genocide ooit, nu zélf dader is geworden. Hoe is het zover kunnen komen?

Als niet-Jood, die niét de particuliere Joodse geschiedenis moet torsen van racisme, discriminatie en vervolging, voelde ik mij niet bekwaam of gemachtigd om op die vraag te antwoorden. Precies op dit vlak kwam het boek van Peter Beinart mij te hulp: ‘Being Jewish After the Destruction of Gaza. A Reckoning’.

Beinart is een Amerikaanse, liberale, praktiserende Jood, en dus goed vertrouwd met de eigen Joodse religieuze tradities. Hij groeide op in Zuid Afrika waar hij nog het Apartheidsregime heeft gekend. Cruciaal in zijn argumentatie is zijn stelling dat de Joden zich hebben opgesloten in een narratief dat beantwoordt aan het schema: **ze probeerden ons te doden, we hebben het overleefd, laten we eten en feest vieren**. Dit narratief is ontstaan vanuit een selectiéve omgang met de Joodse verhalentraditie en feestcultuur. Hij noemt het een keuze over wat Joden willen zien én niet willen zien in het jodendom en in zichzelf.

Een goed voorbeeld hiervan is het populaire Poerim, het Joodse carnavalsfeest gebaseerd op het boek Esther. Koningin Esther, de Joodse gemalin van de Perzische koning Ahasveros, weet hem ervan te overtuigen om Haman, een belangrijke regeringsfunctionaris, zijn macht te ontnemen en op te hangen aan een paal. Haman beraamt namelijk een genocide op de Joden omdat ze de wetten van het Perzische rijk niet willen volgen. Voor de meeste Joden eindigt het verhaal daar: boosdoener gestraft, eind goed al goed. Niet zo in het boek Esther, waar veertien dagen lang alle vijanden van de Joden worden uitgemoord over heel het rijk. Op de dertiende dag worden nog eens 75 000 belagers gedood en op de veertiende dag wordt er gegeten, gedronken en geschenken gestuurd.

Twee andere populaire feesten, het Paasfeest en Chanoekah volgen eigenlijk hetzelfde stramien. Veel minder aandacht, met name in de geseculariseerde Joodse milieus, krijgt het religieus nochtans belangrijke Shavoeot, het Joodse Pinksterfeest. Niet toevallig viert dit feest de overhandiging van de Thora, en meer bepaald de Tien geboden aan Mozes op de Sinaï. Shavoeot brengt een voor 'moderne oren' meer lastige boodschap, namelijk dat het uitverkoren volk van het Verbond de plicht heeft om onvoorwaardelijk trouw te zijn aan de Thora en daarvoor telkens opnieuw ter verantwoording wordt geroepen. Wat dus bv. met de fameuze Talion-wet, die stelt dat straf en vergelding evenredig moeten zijn, en dus proportioneel? Je weet wel: een oog voor een oog…

Beinart erkent dat de verhalen en feesten die beantwoorden aan het narratieve schema 'verdrukking – redding – feest' herkenning en troost hebben geboden aan tal van generaties Joden die vanuit een machteloze positie te lijden hadden onder vervolging. Maar het wordt een compleet ander verhaal wanneer dit schema wordt gebruikt om de politiek te legitimeren van de huidige staat Israël, die een dominante machtspositie heeft verworven in het Midden Oosten. In zijn boek ontleedt hij nauwgezet hoe dit enerzijds heeft geleid tot het zich stelselmatig hullen in de rol van 'slachtoffer' en anderzijds tot het verhullen en verzwijgen van het eigen 'dader'-aandeel in het conflict met de Palestijnen.

Een goed voorbeeld hiervan is de bewering van de Amerikaans-Joodse Anti Defamation League dat het Palestijnse vluchtelingenprobleem pas is ontstaan nadat de Arabische landen Israël hadden aangevallen als reactie op de onafhankelijkheidsverklaring in 1948. In werkelijkheid begon de etnische zuivering van het land reeds voor de onafhankelijkheidsverklaring, en tegen 1948 was al een derde tot de helft van de oorspronkelijke Arabische bevolking verdreven. De zionisten onder leiding van Ben Goerion waren namelijk van oordeel dat het onmogelijk was om een Joodse staat te stichten in een land waar Arabieren nog de helft van de bevolking uitmaakten en de meeste gronden bezaten.

Het wordt allemaal nog een stuk erger, wanneer dit narratief wordt versterkt met het axioma dat de bedreigde Joodse veiligheid slechts kan worden gegarandeerd vanuit een positie van overheersing. Dit heeft gaandeweg geleid tot een systematische miskenning van de rechten van de Palestijnen, zowel in Israël zelf als in de bezette gebieden. Met Zuid-Afrika in zijn achterhoofd stelt Beinart dan ook onomwonden dat het hedendaagse Israël is verworden tot een apartheidsstaat.

Maar zijn kritiek wordt nog scherper, en in zekere zin ook 'Joodser'. Onder invloed van het Zionisme is de huidige staat Israël voor vele Joden zowel binnen als buiten Israël een bijna sacraal-onaantastbare hoeksteen geworden van de joodse identiteit. Met een verwijzing naar het verhaal van Korach (Numeri 16) spreekt Beinart over een vorm van idolatrie, een van de zwaarste overtredingen die de godsgelovige Jood kan begaan. Voor alle duidelijkheid: hij betwist de legitimiteit van een Joodse staat niet, maar deze is niet onvoorwaardelijk. Ze is afhankelijk van hoe die staat zich gedraagt.

Beinart besluit dat de destructie van Gaza niet alleen rampzalig is voor de Palestijnen, maar evenzeer voor de Joden zelf. De idee dat enkel overheersing veiligheid voor Israël kan garanderen, is een illusie: hoe harder de repressie, hoe hardnekkiger het verzet. De ondermijning van het gezag van de organisaties van de Verenigde Naties en van de universele rechten van de mens vormt bovendien een bedreiging voor de hele wereld. We zijn op een keerpunt gekomen, waarbij Joden zullen moeten leren om hun verhaal opnieuw en anders te vertellen. Ik citeer Beinart: *"Ik denk dat onze transformatie als Joden niet alleen noodzakelijk is voor Israël en Palestina, maar ook voor de hele wereld"*. (p.120) Daarbij zullen Joden op dezelfde wijze naar zichzelf moeten leren kijken als naar andere volkeren, namelijk als plegers van recht én van onrecht. Aan Palestijnen zullen dezelfde rechten moeten worden verleend in een nieuwe staat Israël-Palestina of Palestina-Israël, want een staat kan onmogelijk dezelfde naam dragen als van slechts één van beide volkeren die er wonen. Enkel onder die voorwaarden zal misschien de belofte van God aan Abraham 'dat zijn volk tot zegen zal zijn voor 'alle geslachten op aarde' (Gen12,3) in vervulling gaan.

En wat met de christenen? Onder de invloed van de Holocaust en van de moderne exegese heeft de theologie sedert de tweede helft van vorige eeuw de Joodse wortels van het christelijke geloof herontdekt. Daar hoeven we niet op terug te komen en het werk van Oosterhuis is hiervan een uitstekende illustratie. Maar misschien is na Gaza de tijd gekomen om de eigenheid van het christendom te herwaarderen. In de programmatische Bergrede van Matteüs karakteriseert Jezus zijn optreden als volgt: *"Denk niet dat ik gekomen ben om de Wet of de Profeten af te schaffen. Ik ben niet gekomen om ze af te schaffen, maar om ze tot vervulling te brengen."* (Mt 5,17).
Die 'vervulling' heeft te maken met de eigen interpretatie die Jezus geeft aan zijn traditie. Het is merkwaardig dat het woord 'Israël' in de vier evangeliën nauwelijks voorkomt. In Jezus' optreden draait alles rond de komst van het 'rijk Gods', een koninkrijk waarvan Hij zegt dat 'het niet van deze wereld is' (vgl. Joh 18,36). Lees: niet te vereenzelvigen met een bepaalde natie, land of zelfs een bepaald volk. Bovendien verwerpt Jezus het gebruik van geweld (*"Wie naar het zwaard grijpt zal door het zwaard omkomen"* in Mt 26,52) en maakt Hij een onderscheid tussen verplichtingen tegenover de staat en tegenover God (*"Geef aan de keizer wat de keizer toekomt, en aan God wat God toekomt "* in Mt 22,21). Dit alles samen mag ons gerust doen besluiten dat Jezus een religieus-nationalistische interpretatie van de Thora afwijst. De noodlottige triade van volk, God en land wordt doorbroken. In zijn optreden komt de universele betekenis van het particuliere verbond tussen god en zijn volk Israël definitief aan het licht.
Vlak na de Bergrede geneest Jezus het kind van de Romeinse honderdman. Zich verwonderend over het geloof van de centurio, zegt Hij: *"Ik verzeker u, bij niemand in Israël heb ik zo'n groot vertrouwen aangetroffen. Ik zeg u dat velen uit oost en west zullen komen en aan tafel zullen gaan met Abraham, Isaak en Jakob in het koninkrijk der hemelen."* (Mt 8,10-1, vgl. Lc 7,9).

Jan De Vriese
De Lier, Brugge, 2 november 2025

Peter Beinart, *Being Jewish After the Destruction of Gaza. A Reckoning*. New York, 2025